

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת בהר

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשע"ט לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים ה"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחוברות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחנה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

**לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין
הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629**

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר
הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בהר

מצוה השמיטה / בטחון בקב"ה / 'העושר והכבוד
מלפניך' / מגדרי עבודת ובמעלת הבטחון

מפתח העניינים

מצות שמיטת קרקעות / טעם המצוה להשבית הקרקע בשנה השביעית - אמונה שהכל מאיתו יתברך / כל פרט ופרט בבריאה אינו 'טבע' כי אם מעשה ידי הבורא יתברך / הנסיון העצום של שביתת הקרקע / על ידי מצוה השמיטה מוגיע לדי בטחון בבורא / מצות הבטחון / 'העושר והכבוד מלפניך' / הקב"ה זן ומפרנס את כולם / 'מלאה הארץ קניינך' / זהירות מ'בטלה' / שמחה על שאנו בני העם היהודי / על ידי בכיה ותחינה אפשר להשיג ולקבל הכל / מלחמות אסא מלך יהודה כנגד 'זרח הכושי' / 'כי עליך נשענו' / חוליו של אסא בחולי 'פדגרא' / חומרת הדין עם אסא שהיה בעל בטחון / 'ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'?' / תשובתו של הגאון מווילנא זצ"ל לבאר הטעם שנבראו רופאים בעולם.. / העבודה המרובה כדי לקנות את מידת הבטחון כראוי / לקנות מעלת הבטחון - להיות בוטח בה' בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו / על מידת האמונה של הסבא מנובהרדוק / הקמת רשת הישיבות 'נובהרדוק' בזמן המלחמה והעניות הנוראה / חזר עם עוד כסף.. / קידוש בשעת מלחמה.. / 'וציות את ברכת' / 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו' / מי שסומך על עצמו הקב"ה נותן לו שישתדר לבדו / בטחון בבורא בין בדברים 'גשמיים' ובין בדברים 'רוחניים' / הבטחון הראוי והבטחון הפסול / הפחד - חוסר אמונה בבורא יתברך / 'עראי בעולם - וקבוע בעבודה!' / 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' / שני סוגי 'יראה' ושני סוגי 'בטחון' / 'מן הזהירות - שלא תרבה להזהר'

מפתח חידו"ת

- א. בענין סמיכות יובל למכירה כח
ב. בענין ישראל יזכו לגאולת עולם גם כשלא יהיו ראויים לג
ג. בענין לא תעבוד בו עבודת עבד לד
ד. בענין עבד כנעני לו
ה. בענין שלא עשני עבד עברי או כנעני לח

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
תנצב"ה		

ניתן להשיג את החוברות
מתחילת השבוע בשולחנות ההפצה
של י. בלוי בבתי הכנסת

ניתן להקדיש את הוצאות
הדפסת החוברות השבועיות
בפלאפון מספר 0527628840

נשמח מאוד לקבל כל הערה והארה
הוספות וטעויות הדפוס וכיו"ב
ולחוספה לרשימת התפוצה
במייל: 8542164@gmail.com

מצוה השמיטה / בטחון בקב"ה / 'העושר והכבוד מלפניך' / מגדרי עבודת ובמעלת הבטחון

מצות שמיטת קרקעות

בעזרת ה' יתברך, נראה היום לדבר מענייני הפרשה, פרשת השבוע פרשת בהר, ובפרשה שלנו התורה מצווה אותנו על מצוות השמיטה, מצות עשה על כל יהודי חקלאי, שיש לו קרקע, שבשנה השביעית הארץ תשובת, וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ שבת לה'. שש שנים תזרע שדך, ושש שנים תזמור כרמך, ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. את ספיח קצירך לא תקצור, ואת ענבי נזירך לא תבצור, שבת שבתון יהיה לארץ' (ויקרא כה א-ה). עובדים שש שנים, 'שש שנים תזרע שדך', אבל כשבאה השנה השביעית, 'שנת השבע' 'שנת השמיטה', מצוה מהתורה להשבית את הקרקע.

טעם המצוה להשבית הקרקע בשנה השביעית - אמונה שהכל מאיתו ית' **ובאמת** צריכים להבין מה הטעם של המצוה הזו, להשבית את השדה לגמרי במשך כל השנה השביעית, מכל מלאכה, ונראה את לשון ספר החינוך (מצוה פד) שהוא עומד ומבאר מה הטעם של המצוה הזו של 'שמיטה'^א, "משרשי המצוה", כלומר מטעמי המצוה, "לקבוע

א. ספר החינוך מביא טעמים מוסריים לכל מצוה ומצוה

הרי יש אומרים ד'לא דרשינן טעמא דקרא' (סנהדרין כא. ועוד), לא דורשים טעם הדבר, אלא אנחנו מקיימים את המצוות כיון שהקב"ה ציוה אותנו, בלי

בליבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חידוש העולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ (שמות כ יא), וביום השביעי שלא ברא דבר, הכתיב מנוחה על עצמו, כלומר טעם המצוה הוא להורות על חידוש העולם, להוציא מלבם של הכופרים שהם אומרים שהעולם קדמון, חלילה, "ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה, ובו יתרוסו כל פינותיה ויפרצו חומותיה, באה

לחפש טעמים וחקירות, כי אם יחפש טעמים הוא יכול לומר 'הטעם הזה לא קיים בזמננו, וממילא מצוה זו בטלה'. לכן אנחנו מקיימים את המצוות בגלל שנצטוונו, בלי חקירות ובלי חכמות, קיבלנו ועושים, כך הקב"ה ציוה וכך עושים. (וע' לרבינו שליט"א בספר כרם יעקב סימן טז אות לד).

אבל עם כל זה רבותינו הקדמונים טרחו למצוא טעמים למצוותיה של תורה. הרבה ספרים וחיבורים נתחברו על מקצוע זה. והחיבור הידוע והמפורסם זה 'ספר החינוך', שדרכו להביא על כל מצוה ומצוה קצת מפרטי ומהלכות המצוה, ותמיד הוא מחפש טעמים שכליים ומוסריים למצוות, לכל מצוה ומצוה. **הספר הזה**, ספר החינוך, נתחבר על ידי אחד מגדולי מרבתינו הראשונים, לא ידוע בדיוק מי המחבר של הספר הזה, הוא הסתיר את שמו. יש אומרים שזה רבי אהרן הלוי מברצלונה, אבל זה לא ברור, ומכל מקום בודאי היה אחד מגדולי עולם הקדמונים. (וע' בדברי רבינו שליט"א בספר טוב להודות ח"ד סימן כו). וזה ספר נפלא מאד שהוא מברר את כל תרי"ג מצוות עם טעמים מוסריים שאדם יכול להבין בכל מצוה ומצוה מה הטעם שיש במצוה הזו. [ראיתי מובא על הגאון רבי שלמה איגר ע"ה שהוא כותב לבנו, שהיה רגיל כל יום בלימוד ספר החינוך, לפחות שני דפים כל יום (מבוא לשו"ת רבי שלמה איגר מוה"ק עמוד 19). קביעות כל יום].

קביעות לימוד תורה בסעודות ליל שבת

ומי שרוצה שה'שבת' שלו תהיה עם 'טעם של שבת', שיהיה 'צביון' של שבת, יהיה רגיל ללמוד בספר הזה בליל שבת אחרי הסעודה, במקום להרבות

החובה עלינו להוציא כל זמנינו יום ויום ושנה שנה על דבר זה, למנות שש שנים ולשבות בשביעי. ובכן", ועל ידי זה, "לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה", הדבר הזה מלמד אותנו שהקב"ה ית"ש הוא שברא את העולם.

כל פרט ופרט בבריאה אינו 'שבע' כי אם מעשה ידי הבורא יתברך מוסיף החינוך, "ולכן ציוה הקב"ה להפקיר את כל מה שתוציא הארץ בשנה זו", כל הפירות שגדלו בקרקע שלו בשנן השמיטה, הכל הפקר גמור, אין לזה 'בעלות', אסור לו לשמור את זה. אם אדם שומר, זה נקרא 'משומר', ויש אומרים שאסור באכילה. 'שביעית אפקעתא דמלכא' (בבא מציעא לט רע"א). וכל זה, "מלבד השביטה בה", מלבד מה שאדם מצווה לשבות ולא לעבוד בשנה הזו, גם אם צמח מה שצמח, וגדל מה שגדל, את הכל הוא צריך להפקיר, "כדי שייזכר האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה, לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצווה אליו להפקירם". כל זה כדי לקבוע אצל עצמינו שיש 'בעל הבית' על ה'בריאה', אחד יחיד ומיוחד, שהוא 'בעל הבית' של כל ה'בריאה' כולה, הוא ה'מצווה',

לפטט ולדבר, צריך שהאדם ירבה ב'דברי תורה'. עד שפעם אחת בשבוע יושבים ומתכנסים ביחד, ובפרט שיש הרבה שכמעט ולא רואים פני הבית כל השבוע כמעט, יוצא מוקדם וחוזר בערב וקובע עיתים לתורה, ינצל את הזמן הזה להשמיע דברי תורה. הדברים הללו פועלים ועושים רושם. צריך להתרגל בזה, זה זמן קדוש ויקר. צריך לנצל את הזמן הזה. אחרי הסעודה ישב ידבר קצת עם אשתו ועם בני ביתו מדברי תורה. אבל לא כל אחד יש לו משלו מה להגיד. מה יעשה? יקח ויקריא מהספר הזה, 'ספר החינוך', זה ספר קל, ספר נח. [ויש עוד הרבה ספרים טובים קלים ונוחים. ספר 'מעם לועז' (לא צריך הסכמות לספר עליו בכלל), ספר נפלא מאד, מביא הרבה ביאורים על הפרשה, שאדם יכול למצוא בהם הרבה ביאורים יקרים והרבה רעיונות מוסריים חשובים].

הוא ה'נותן', הוא ה'עושה'. כל שנה ושנה שהפירות יוצאים - זה מכחו. זה לא בגלל ש'כך טבעו של עולם' (כמו שיש הרבה בני אדם טועים בזה)². אדם שיש לו 'אמונה' בבורא יתברך - כל פרט ופרט בכל ענייני ה'בריאה' כולה, הוא קובע אצל עצמו שזה מאת הבורא יתברך. אם צומח וגודל לך השדה, אל תייחס את זה לעצמך. יש 'בעל הבית' על ה'בריאה' שהוא נתן לך את זה. והוא מצווה אותך שנה אחת לא לזרוע, לא לחרוש, לא לקצור.

הנסיון העצום של שביתת הקרקע

ובאמת רבותינו אמרו במדרש (ע' ויק"ר פר' א סי' א), שזהו נסיון עצום! 'חקלאי' שכל השנים הוא עובד ומטפח את הקרקע שלו, וכל מיני גידולים של 'סרק' ושאר גידולים שאינם טובים ל'אדמה', הוא 'מנכש' אותם, הוא לא משאיר שום צמח שיזיק לקרקע, ובאה השנה

ב. 'יום ולילה לא ישובות'

סיפר לי תלמיד שלמד בישיבה ב'ראדין' אצל רבינו הגדול ה'חפץ חיים' זצ"ל, (סיפור לפני שישים שנה בערך), וכך הוא אמר לי: 'אתה לא יכול לשער מי היה הרב'ה שלנו, ה'חפץ חיים' זצ"ל. אני אשאל אותך שאלה כדי שתבין קצת את ההבדל ואת המרחק: האם מחר תזרח השמש?! כולם יגידו לך 'פשיטא, למה שלא תזרח מחר? למה שתפסיק לזרוח אחרי כבר למעלה מחמשת אלפים שנה זורחת? למה שישתנה 'סדרו של עולם', פשיטא שתזרח!', אצל ה'חפץ חיים' התשובה גם כן הייתה שבדאי שהשמש תזרח גם מחר, אבל לא בגלל הסיבה שאתה חושב, בגלל שכך ה'טבע', אלא בגלל כח הפסוק 'יום ולילה לא ישובות' (בראשית ח כב). כיון שהקב"ה מפעיל את ה'בריאה', והוא 'גור אומר' ואמר 'יום ולילה לא ישובות', אם כן פשוט וברור הוא שהשמש תזרח גם מחר!'. כך הוא סיפר לי.

השביעית והתורה מצווה אותו: שנה אחת אסור לך לגעת בקרקע! יגדל מזה שיגדל, כל מיני 'חרולים' ושאר צמחים מזיקים, אסור לך לגעת. הוא רואה את מעשה ידיו נהרס, את מה שהוא טיפח והשתדל במשך הרבה שנים מתקלקל, הוא רק 'מציץ' ב'שדה' שלו וכבר הוא 'נבהל' ממה שהולך שם.. ואסור לו לגעת בשום דבר. וכל זה בא ללמד שיש בעל הבית לבריא, והוא רוצה והוא יעשה מה שירצה. זה הטעם של מצוות ה'שמיטה'. כדי שהאדם יתרומם קצת מ'חומריות'. מהרואה הרגילה שחושב שהוא זה שמטפל בשדה.

על ידי מצוה השמיטה מגיע לדי בטחון בבורא

ומוסיף ה'חינוך' (שם בהמשך הדברים), "נמצא בזה האדם", שהוא שומר על מצוות השמיטה כדת וכהלכה, "שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא", הוא קונה לעצמו על ידי מצוה זו את ה'בטחון' בבורא יתברך. מצוה זו של ה'בטחון' בבורא יתברך.

מצות הבטחון

ומצוה זו, מצות הבטחון, מצוה יקרה וקשה עד למאד כדי לדעת ולזכות לקיים אותה כהלכה. זה נושא עדין. יש הרבה בני אדם שחושבים את עצמם ל'בעלי בטחון', ולא יודעים כמה המצוה הזו 'עמוקה' וכמה קשה לקנותה באמיתות. זה לא דבר קל, 'בטחון' לא נקנה ב'פה', הרבה בני אדם תשמעו אותם אומרים: 'אני בוטח', ואתה רואה אותו 'רועד' כמו 'עלה נידף ברוח'.. ונמצא ש'מעשיו' סותרים את 'דיבורו'. 'אמונה' ו'בטחון' לא באה מחמת 'דיבור בעלמא'. 'בטחון' נקנה על ידי מה שהאדם חי ב'בטחון'. וצריך לדעת איך לקנות את המעלה

הזו של 'בטחון' כדי לחיות אותה. בשביל לקנות את מידת ה'בטחון' ו'אמונה', צריך עבודה גדולה. בטחון זה לא דבר קל. זה צריך 'חינוך', והרבה רצון ולימוד לעיין בדברים ולשקוד עליהם, ולאט לאט במשך הזמן אדם קונה לעצמו את המידה הזו. ויש להיזהר שלא להטעות את עצמו כאילו קנה כבר את המידה הזו [כמו המעשה שהזכרנו עם הגאון ר' ישראל סאלנט זצ"ל. ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק טו (פרשת משפטים תשע"ט, עמוד כט). ע"ש]. גם צריך להיזהר מבטחון של 'שטות', כמו שנראה בהמשך בעזר האל.

'העושר והכבוד מלפניך'

זו המצוה לשובת במשך שנה שלימה 'בשנה השביעית'. להראות ולזכות להגיע למעלה להיות בוטח בקב"ה. בוטח שלא יחסר לו 'מזונו', ושלא תחסר לו 'פרנסתו'. והרבה משתבשים וטועים בזה, חושבים שהם הדואגים והמטפלים בעצמם. 'כל מה שיש - בגלל שאני עובד מהבוקר ועד הערב...'. (עם 'שעות נוספות' וכל מיני 'הידורים' ו'חסידויות' לעבודה שלו...). אבל זה לא נכון, זה 'שיבוש' ו'טעות'. 'לא לחכמים לחס' (קהלת ט יא). הרבה ראינו שטרחו ויגעו, ולא עלתה בידם כלום. ויש להיפך, לא עושים כלום, ותמיד יש להם 'כל טוב סלה'. הכל מגיע מאיתו יתברך. וזה העיקר שצריך לקבוע בלב, שהקב"ה ית"ש 'אחד יחיד ומיוחד', שהוא 'עושה' הכל והוא 'נותן' הכל, והוא ה'כתובת' שאליו פונים ואליו מבקשים. לזכור תמיד 'והעושר והכבוד מלפניך' (דברי הימים א כט יב), הכל מגיע רק על ידי הבורא יתברך. לא מספיק מה שאנחנו אומרים בתפלת שחרית ב'ויברך דוד' את הפסוק הזה ב'אמירה בעלמא', אלא צריכים לחנך את עצמנו לחיות את זה ש'העושר והכבוד מלפניך', רק מהבורא יתברך! אדם יתבונן: רובא דאינשי, רוב בני אדם,

במשך כל הדורות כולם, הייתה שאיפתם ומגמתם ועסקם ליכות לעשירות. וכמה מהם זכו? מעט מאוד. 'אחד מיני אלף' (איוב לג כג). עם כל ה'השתדלות' וה'טורח' שטרחו בשביל להשיג את ה'עשירות' - לא עלתה בידם. כי 'העושר והכבוד מלפניך'. הכל לפי מה שהקב"ה בוחר ומחליט. לא יעזור שום דרך אחרת. הכל מאיתו יתברך. לדעת: 'לא בכח וגבר איש' (שמואל א ב ט), לא ה'פרנסה' שלך היא שתזון ותפרנס אותך.

הקב"ה זן ומפרנס את כולם

הרבה פעמים אדם דואג על פרנסתו, הוא שומע שבמקום סמוך לו רוצים לפתוח עסק בדיוק כמו שיש לו. וזה נסיון קשה בשבילו. לבו מתמרמר ודואג 'מה יהיה?', 'ואיך אתפרנס?', 'אולי כדאי להפסיק את בעלי העסק החדש ב'דרכי שלום' ו'בדרכי מלחמה'...?! אבל אם יתבונן, הרי הכל מאיתו יתברך. 'העושר והכבוד מלפניך'. דע לך: הקב"ה לקח אותנו במדבר ארבעים שנה, מה הטעם לזה? היו במקום שאין שם כלום, 'ציה שממה' (יואל ב ט), 'נחשים ועקרבים' מצויים שם, רבותינו אמרו במדרש (שמות רבה פר' כה ס' ד) על אחד שהלך בדרך ב'מדבר סיני' וראה נחשים גדולים כ'קורת בית הבד', ומרוב חלחלה שאחזה אותו, נשרו כל שערותיו. וכי 'תענוגות' יש ב'מדבר'? אלא כדי לקבוע ולתקוע בלבות בני ישראל, שגם במקום 'מדבר', במקום שאין בו 'גידולים' ו'צמחים', הקב"ה זן ופרנס את ישראל ארבעים שנה (יומא עו.). לתקוע בלבנו שה'פרנסה' מאיתו יתברך. ואף על פי כן חיו חיים מאושרים, קיבלו 'לחם מן השמים' (שמות טז ד), 'זיו השכינה שהתגשם' כלשון רבינו בחיי והקדמונים (רמב"ן וריקאנטי שמות שם), 'לחם אבירים' אכל איש' (תהלים עח כה), לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו (יומא עה:), זה לא היה 'אכילה' רגילה. זה היה 'אכילה רוחנית'. לא יום ולא יומיים,

אלא במשך ארבעים שנה, יום יום. וכל יום את ה'פרנסה' של אותו יום. הוא לא יכל לשמור מהיום למחר, אם היה שומר היה 'מתליע' ו'מבאיש'. תתחנך ב'בטחון' בבורא יתברך שיהיה לך גם מחר. לא צריך 'לדאוג', צריך לבטוח בבורא יתברך, צריך להתפלל, לצפות, לבקש, ועל ידי זה מקבלים כל מה שצריך מהבורא. לפי ה'מדרגה' שהאדם תולה עצמו בבורא יתברך - כך יקבל. כל כמה שאדם יותר תולה בה' - יקבל יותר. (זה יסוד גדול ידוע ומפורסם).

'מלאה הארץ קניינך'

כבר אמרו המפרשים שאדם צריך ללמוד מכל דבר שהוא רואה. 'מלאה הארץ קניינך' (תהלים קד כד), הפירוש הפשוט הוא, שרואים ב'בריאה' הרבה קניינים של הקב"ה ית"ש (ע' רש"י תהלים שם), אבל עוד מפרשים בזה (ע' צדקת הצדיק אות רלב), 'מלאה הארץ קניינך', לקנות אותך, לקנות 'אמונה' בבורא יתברך - מכל דבר אפשר. 'מלאה הארץ'. מכל דבר שאדם 'פוקח עין' ומסתכל ורואה, הוא יכול לקנות ולראות ש'יש מנהיג לבריאה'. זה לא 'הפקר' ח"ו. הקב"ה 'אחד יחיד ומיוחד' הוא עושה הכל, ובידו תלוי הכל.

זהירות מ'בטלה'

שמעתי מאחד מרבותיי (וכ"ה בשם המגיד רבי דובער זצ"ל בספר שמועו טובות עמוד 68. הובא בספר זהב המנורה עמוד קח) שמה'תינוק' אפשר ללמוד הרבה מוסר, ושלשה דברים הוא לומד ממנו, דבר ראשון, שה'תינוק' אף פעם לא 'יושב בטל', הוא לא יושב 'משועמם'.. הוא תמיד ב'פעולה', הולך לכאן ולשם, משחק וכו'. ואת הדבר הזה צריך

כל אחד ללמוד ממנו. ואף פעם אסור לשבת בטל, בטלה ושיעמום זה 'אבי כל חטאת', הרבה קלקולים יכולים להגרם מזה. תמיד צריך 'תעסוקה'. אפילו כשעובד, 'יגיעת שניהם משכחת עוון' (אבות פ"ב מ"ב).

שמחה על שאנו בני העם היהודי

דבר שני, שצריך ללמוד מ'תינוק', שתמיד הוא 'שמח'.. אף פעם לא תראו תינוק ב'עצבות', ב'מרה שחורה', אין דבר כזה (אם מישוהו נתקל ב'תינוק' שהוא 'דואג' הוא צריך אשפוז...). אפילו אם חלילה קורה משהו, ה'תינוק' נופל ומקבל מכה - אם אתה רק אומר לו מילה טובה, מביא לו 'סוכריה', אפילו עיניו עדיין זולגות דמעות - הוא כבר מחייך ושמח. 'תרתי דסתר'.. ואת הדבר הזה צריכים ללמוד ממנו.

ובאמת המידה הזו של ה'עצבות', לא שייכת בכלל ב'יהודי'. לא ייתכן שיהיה 'יהודי עצוב'. אם בבוקר הוא בירך 'ברכות השחר', והתבונן בברכות בכוונה וכהלכה, מתון מתון, והוא כיון והתבונן בברכה 'שלא עשאני גוי', הרי מוכרח שהוא יהיה בשמחה בכל היום כולו. אם בירך 'שלא עשאני גוי', פירוש הדבר שיש לי חלק עם השי"ת. שאני יכול בקל לבקש - ולקבל. ומה יש לך להתאונן ולהצטער, ולהיות ב'דאגה'!? אתה 'בן מלך'!. אבל אם חסר לו את ההרגשה הזו של 'בן מלך', הוא יכול לשבת ולבכות על 'חרסים'..

על ידי בכיה ותחינה אפשר להשיג ולקבל הכל

והדבר השלישי שלומדים מ'תינוק', כל דבר שהוא משיג - הוא משיג על ידי בכיה. כשהוא מבקש משהו, הוא מיד בוכה - ומיד נותנים לו. ובגלל זה ש'תינוק' אינו דואג - לכן הכל יש לו, לא חסר לו מאומה. אכילתו ושתייתו ופרנסתו מגיע עד אליו. אם צריך איזה משהו, רק יבכה איזה בכיה קטנה, ומיד אביו ואמו יקומו וידאגו לו לכל מה שחסר לו. כל כמה שיותר סמוך על הוריו - כך הכל מוטל עליהם.

כל כמה שהאדם תולה בקב"ה, בוטח וסומך על השי"ת שידאג לו לכל מחסורו - כך הקב"ה מסייע בעדו. הרי אתה בן של הקב"ה. אתה ה'תינוק' שלו. כל דבר משיגים על ידי 'בכיה' ו'תחנון' מהבורא יתברך. 'בתחנונים' ידבר רש' (משלי יח כג). וכל כמה שיותר מתחנן לבורא - כך מקבל יותר.

מלחמת אסא מלך יהודה כנגד 'זרח הכושי'

ובמצוה זו של ה'בטחון' יש בזה כמה מדרגות, לא כולם נמצאים באותו גדר ובאותו כלל, אלא כל אחד מחוייב לפי מדרגתו. בספר דברי הימים (ב פרק יד) יש מעשה על אסא מלך יהודה, היה מהמלכים הצדיקים של בית יהודה, ומובא תיאור של מלחמה שלו, עם 'זרח הכושי', ו'זרח הכושי' הגיע עם חיל גדול של אנשים, 'אלף אלפים' (כלשון הפסוק, שם ח) ובלשונינו 'מיליון' איש, והיה להם גם שלוש מאות 'מרכבות' שזה ה'טנקים' של אותו זמן, זה לא צבא קטן.. ולכלל ישראל לא היה כזה צבא וכזה נשק. מה עושים?

'כי עליך נשענו!'

אסא מתחנן לבורא, מתפלל (שם פסוק י'), "ויקרא אסא אל ה' אלהיו, ויאמר ה', **אין עמך לעזור בין רב לאין כח**", כלומר לך - הקב"ה ית"ש - אין נפקא מינה אם זה 'הרבה' או אם זה 'מעט', תמיד אתה יכול לעזור (ע' רש"י שם), "עזרנו ה' אלהינו **כי עליך נשענו**, ובשמך באנו על ההמון הזה", אנחנו יוצאים למערכה ולמלחמה, אבל לא סומכים על ה'צבא' שלנו ועל ה'כוחות' שלנו, הכל אנחנו משליכים ובוטחים בך. "ה' אלהינו אתה, אל יעצור עמך אנוש", כלומר אתה לא צריך עזרה מאף אחד אחר (ע' מצודת דוד שם). רק אתה עוזר. ואחרי שיש 'תפלה' כזו

ו'תחנונים' כאלה, אז "ויגוף ה' את הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינוסו הכושים. וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר, ויפול מכושים לאין להם מחיה, כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו, וישאו שלל הרבה מאד. ויכו את כל הערים סביבות גרר, כי היה פחד ה' עליהם, ויבזו את כל הערים, כי ביזה רבה הייתה בהם. וגם אהלי מקנה הכו, וישבו צאן לרוב וגמלים, וישבו ירושלים' (פסוקים יא-יד). כל כך היה הנצחון גדול, נפלו כל הכושים - מיליון חיילים ושלוש מאות מרכבות! - בפני ישראל. לא הועיל להם כלום. ואת כל השלל בזזו ישראל ולקחו איתם. זה בטחון אמיתי. שאדם רואה כזה צבא ענקי, של אלף אלפים, יוצא לקראתו, והוא תולה את הכל בבורא יתברך, ממילא הבורא יתברך עוזר לו.

חוליו של אסא בחולי 'פדגרא'

ובאמת בהמשך (דברי הימים ב טו יב) הפסוק אומר: 'ויחלה אסא בשנת שלושים ותשע למלכותו ברגליו, עד למעלה חליו, וגם בחליו לא דרש את ה', כי ברופאים'. כך חלה עד יום מותו (שם פסוק יג). חלה בחולי כבד, חלה בחולי רגליים 'פדגרא', זה כמו 'מחט' שדוקרים בה את הבשר החי (סנהדרין מח: סוטה י.), כמו שלוקחים 'מחט' ודוקרים את ה'בשר', זה כואב מאד, ייסורי תופת. והיה לו כל רגע את הדקירות ואת הכאבים הללו ברגליו. מה הטעם שנענש כל כך? כיון שהוא הלך ושאל ודרש ברופאים, הלך ושאל 'רופא' איך לרפאות את החולי הזה, ותבעו אותו מן השמים על כך.

חומרת הדין עם אסא שהיה בעל בטחון

וצריך להבין, על מה הייתה התביעה בזה שהלך לשאול אצל הרופאים, הרי 'ורפא ירפא' (שמות כא יט), מכאן שניתנה רשות לרופא

לרפאות (ב"ק פה:). אם כן מה הטענה שיש על אסא? אלא כיון שאסא שהיה בעל בטחון גדול - כמו שראינו איך התנהג במלחמה כנגד 'זרח הכושי' - ולפי מדרגתו יש עליו תביעה על מה הוא מבקש ושואל ודורש ברופאים! הייתה עליו תביעה: 'הרי אתה אסא בעל מדרגה גדולה בבטחון בבורא יתברך, למה הלכת לדרוש אצל הרופאים? היית צריך לסמוך על ה' יתברך שירפא אותך!'. ולכן לא סר חוליו עד יומו האחרון, וכל זה בשביל שהלך לשאול רופא, הלך והתייעץ אצל רופא (וע' בדברי רבינו שליט"א בספר זרע חיים סימן).

'ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'?

הרמב"ן בפירושו לחומש (פר' בחוקתי כו יא) צווח: "ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'?!". אדם שהוא מאמין ובוטח בה', הוא לא נזקק לרופא. אנשים רגילים צריכים ללכת לרופא, אבל מי שהוא גדול הקב"ה ירפא אותו.

זה לא לכל אחד, יש אנשים שמעלת ה'בטחון' שלהם אדירה ועצומה. ולכם יש עליהם תביעה: 'אתה שבטוח בה' ית"ש, איך אתה הולך לרופא?!'. אבל אנשים כערכנו.. יהי רצון שלא נזדקק לרופאים.. ומי שצריך, הולך לרופא, 'ורפא ירפא'. אבל על מי שהוא גדול 'כאיש גבורותו', ממילא לפי מדרגתו יש עליו תביעה.

תשובתו של הגאון מוילנא זצ"ל לבאר הטעם שנבראו רופאים בעולם.. **הגאון** מוילנא ע"ה כשהיה חולה, הלכו המשפחה והזמינו - שלא בידיעתו ובהסכמתו - איזה רופא גוי שיבוא לבדוק אותו. ובא 'רופא', והגאון הקפיד, לא הסכים שיכנס הרופא אצלו. שאל אותו רופא גוי את הגאון: 'מדוע כבוד הרב כל כך כועס על מה שהביאו רופא

אליך? וכי בשביל מה נבראו רופאים בעולם?! שאל אותו חזרה הגאון: 'ובשביל מה נבראו חזירים בעולם?!.. בשביל הגויים.. גם הרופאים נועדו בשביל הגויים.. לא בשבילי..' (הובא בספר הגאון החסיד מוילנא עמוד קפה). רק הקב"ה הוא הרופא והמרפא. איש כמוהו, גדול ונישא ומורם מעם, יש לו הנהגה אחרת. אבל זה מדרגה, לא כל אחד יכול לזכות לזה, ולא כל אחד יכול להגיע לזה.

אבל גם כאשר מבקשים ושואלים מהרופאים, צריך לדעת איך לבקש. לדעת שהם רק 'שליח'. שהקב"ה הוא 'רופא כל בשר'. [וכבר הזכרתי מעשה בזה על האדמו"ר רבי מרדכי מנשחזי זצ"ל - ראה מגיד דבריו ליעקב חלק יא (פרשת וארא תשע"ט, עמוד כז הערה יט). ע"ש]. אדם צריך להתחנך ולקבוע היטב בלבו את הידיעה הזו שהקב"ה הוא 'רופא כל בשר'.

העבודה המרובה כדי לקנות את מידת הבטחון כראוי

היו אנשים שהיו מורמים מעם בנקודה הזו של 'בטחון', זה לא דבר קל. קל 'לדבר' על זה, אבל בשביל שאדם יקנה את זה באמיתות, זה צריך עבודה גדולה, ולימוד בספרים, והרגל תמידי בדבר הזה. הגאון רבי יוסף זונדל מסאלנט ע"ה (היה הרב"ה של ר' ישראל סאלנט זצ"ל), נדפס איזה מכתב שהוא כתב לעצמו, אסף לעצמו את כל הפסוקים המדברים על 'בטחון', מכל המקראות כולם, מכל התנ"ך. ויום היה חוזר ולומד אותם מחדש. כדי שהדברים ייקבעו בתוך לבבו. קל להגיד 'אני בעל בטחון'.. אבל צריך לחזור ולשנן דברי אמונה ובטחון, כדי להכניס את זה ללב. יהודי שיום יום יושב ולומד את הדברים הללו, חוזר ומשנן אצלו את הפסוקים והמאמרים של ה'בטחון', חוזר ולומד את 'שער הבטחון' בספר חובת הלבבות, וכל שאר הספרים הקדושים שמדברים

על המצוה הזו - לאט לאט הדברים משתרשים בתוך לבבו, ורק על ידי עבודה כזו קונים בטחון אמיתי. הפסוק אומר: 'האמנתי כי אדבר' (תהלים קטז י), הסבירו המפרשים (אמרי מנחם פרשת ויחי דף תמו ע"א, בשם הרה"ק ר"מ מלעכו"ץ זצ"ל) הכוונה, מה הטעם שאני מאמין? כיון שאני 'מדבר' על הדבר הזה.

לקנות מעלת הבטחון - להיות בוטח בה' בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו **הסבא** מנובהרדוק היה אומר: 'בטחון' זה כמו שאדם הולך ללמוד 'שחיה'. היה אחד שלא ידע לשחות במים, במשך הזמן אמר לעצמו, 'כולם לומדים שחיה, גם אני צריך ללמוד שחיה', הלך ל'נהר' ללמוד 'שחיה', וכשהוא עמד ליד הנהר שם, כולו פחד, 'הרי אף פעם לא למדתי שחיה, איך אני אקפוץ לתוך המים?', בסוף חשב ומצא עצה, אמר, 'יש לי רעיון, יד אחת ורגל אחת אני מכניס למים, ויד שנייה ורגל שנייה, אני משאיר ביבשה, כדי שאם חלילה יקרה משהו, מיד אני עולה חזרה ליבשה...'. אמרו לו: 'כך לא תלמד שחיה, שחיה צריך שכל כולך תהיה בתוך המים, וכשאתה 'נופל' למים ולא יודע מה לעשות, 'מקרע' ו'מקפץ' במים, על ידי זה תלמד לשחות במים'. אמר הסבא מנובהרדוק: כך זה בדיוק ב'בטחון'. צריך לבטוח רק בה' לבדו. אי אפשר שיהיה חצי חצי.. צריך את כל הגוף כולו לתת לבורא יתברך.

על מידת האמונה של הסבא מנובהרדוק

בדורות שלפנינו היו אנשים מופלגים במידה הזו. ה'סבא מנובהרדוק', ר' יוסף מנובהרדוק זצ"ל - הוא נפטר לא לפני הרבה שנים, בשנת תר"פ (י"ז בכסלו), פחות שישים שנה - סיפרו עליו שהיה כמעט

'חד בדרא' במידה הזו של 'בטחון'. והיה ידוע ומצויין במדרגת הבטחון שלו. לא יאומן כל העובדות והסיפורים שסיפרו והעידו עליו התלמידים. בזמן 'מלחמת העולם הראשונה', כאשר היה פרעות אצל היהודים, הוא ישב ב'רוסיה', וראו בחוש דברים 'למעלה מן הטבע' אצלו, איך שהוא היה חי ב'בטחון' נורא. הוא התחנך הרבה במידה הזו כדי לקנות את מעלת מידת ה'בטחון' כראוי. ידוע מהתלמידים הרבה עובדות על העבודה הגדולה שהשקיע בזה. לא לחינם הוא היה חותם תמיד: יוסף ב' ב'. (שתי בית"ס). היה אומר 'אני בעל בטחון, ב' ב' ראשי תיבות בעל בטחון'. להכניס ולהשריש אצלו את הנקודה הזו. זה לא דבר קל, זה צריך 'עמל' ו'גיעה'. והוא עמל והתייגע כדי לקנות את המידה הזו. ובגלל זה גם כל ענייני העולם הזה היה בעיניו היה הפקר גמור.

הקמת רשת הישיבות 'נובהרדוק' בזמן המלחמה והעניות הנוראה
הוא הקים רשת של ישיבות 'נובהרדוק', מאות בחורים למדו שם. בכל מקום ומקום שיכל לפתוח ישיבה, היה פותח ישיבה. והוא פרסם מודעה ב'עיתון', שכל אחד ואחד שיבוא ללמוד באחת מהישיבות שלו, הוא מבטיח לו ומתחייב לו שייתן לו מזונותיו! ובאותה תקופה, זמן

ג. בעל חסד ובעל צדקה

היה בעל חסד ובעל צדקה עצום. אשתו הייתה מספרת כמה פעמים, שהיה הולך ביום שישי לטבול ב'מקוה', וכשהיה חוזר היה חסר לו מהבגדים, פעם 'חולצה' ופעם 'מגבת' ופעם 'חליפה' וכו'. הייתה שואלת אותו: 'היכן הבגד הזה?', היה אומר לה: 'שכחתי במקוה', בסוף הלכו לחקור ולבדוק, וכי כל פעם הוא שוכח בגד אחר? והתברר שהוא היה נותן לעניים שלא היה להם בגדים, היה רואה מישהו שחסר לו 'חליפה', היה נותן לו את שלו, וכן על זה הדרך.

מלחמה, הייתה עניות נוראה^ד, מי שהיה זוכה לקבל 'חתיכת לחם' ביום זה היה בשבילו 'כמוצא שלל רב'. שאלו אותו: 'איך אתה יכול לעמוד ולהבטיח דבר כזה? הרי נסגרו הרבה ישיבות בגלל המצב הקשה הזה, מפני שלא יכלו לעמוד בתנאים של העניות האיומה הזו, ואתה פותח עוד ישיבות ועוד ישיבות, ומתחייב לדאוג להם למזונות?!'. אמר להם: 'אטו מדידי הוא זה? וכי זה משלי? אני סומך על הבורא יתברך שידיאג לכל מה שצריך!'. וכך היה.

חזר עם עוד כסף..

סיפרו שפעם אחת הוא לקח הלוואה גדולה מנדיב גדול, והגיע זמן ה'פרעון' ולא היה לו 'פרוטה לפרוטה', באו ואמרו לו אלה שטיפלו בהנהלה של הישיבה, 'כבוד הרב, הגיע יום ה'פרעון' של החוב שחייבים לאותו עשיר!', היה סכום גדול של 500 רובל. אמר להם: 'אני אלך אליו', אמרו לו: 'וכי יש לך במה לפרוע? בשביל מה אתה הולך?!', אמר להם: 'אל תדאגו, אני 'בעל בטחון', אני אלך אליו ואביא ממנו עוד כסף!'. וכך היה, הלכו איתו, והיו תמהים מה יהיה, הוא נכנס לאותו גביר, אמר לו: 'אנחנו חייבים לך כך וכך רובל, חוב גדול', אותו עשיר שמח, באו לשלם לו, אומר לו הרב: 'תראה, אין לי 'פרוטה לפרוטה' לשלם לך, ולא רק זה, אלא באתי לבקש עוד הלוואה... יש לך לתת לי?', אותו עשיר לזה לא ציפה לכזו תשובה... במקום שיבוא לשלם הוא עוד מבקש הלוואה נוספת... אבל אף על פי כן, הסכים, ונתן לו.

ד. סיפר אחד מהתלמידים שלו, כאן מירושלים, שהוא נכנס פעם לרבי יוסף מנובהרדוק, אמר לו, 'כבוד הרב, אני מוכרח לומר לך שאני הגעתי עד פת לחם! העניות אצלי בבית נוראה!', אמר לו הרב: 'אתה מדבר על עניות? אני יש לי 'זוג נעלים' אחד ואני לובש את זה, ואשתי לובשת את זה, וחתני לובש את זה, לפחות תשמח שיש לכם בבית לכל אחד זוג נעלים...'. כזו עניות נוראה.

כך זה מי שהוא 'בעל בטחון' אמיתי, שהוא באמת חי את הדברים הללו, שיודע שהכל מאיתו יתברך, ממילא הוא חי אחרת. המציאות שלו אחרת.

קידוש בשעת מלחמה..

סיפרו התלמידים מה שהם ראו בעיניים (לא 'מליצות' בעלמא), שבזמן הפרעות, במלחמה הגדולה שהייתה בין הכוחות של 'הצבא האדום' ל'צבא הלבן', שפעם אחת בליל שבת, היה הסבא מנובהרדוק ע"ה עושה 'קידוש', וכל התלמידים יושבים יחד איתו, ובאותו רגע נכנסו הפורעים באותו רחוב, וכל חדר מואר שהיו רואים, היו הם יורים וצולפים לתוך החדר. אדם שומע את ה'שריקות' של הכדורים, כולו 'חיל ורעדה'. זה 'פחד פחדים' לשמוע את ה'שריקה' של ה'כדור'. אבל הרב המשיך ב'קידוש' בכוונה, כשאמר 'סברי מרנן' כבר לא היו לא 'מרנן' ולא 'רבנן'.. כולם ברחו.. אבל ראו איך שהוא לא נע ולא זע, ולא נשפכה טיפת יין אחת מהכוס, לרוב בטחונו בה' יתברך שלא יארע לו דבר רע. זה מדרגה עצומה של בטחון.

'וציית את ברכת'

ואת זה התורה חינכה אותנו כאן במצוות ה'שמיטה'. שאדם ידע: לא אתה הוא זה שדואג לכל. הנה לך, שנה שלימה לא תעבוד, ואתה לא תמות ברעב, 'וציית את ברכת' (ויקרא כה כא), הקב"ה יתן לך ברכה עצומה, לשלוש שנים זה יספיק. וכבר היה לעולמים, מי שיודע בשמיטות ששמרו אותם כהלכה - תמיד היה ברכה גדולה. וכשלא שמרו כהלכה - היה הרבה צרות וקלקולים. (לפני כמה שנים היה 'קרה', מי

שוזכר). אפשר עוד להביא אריכות דברים מה שכותב הרידב"ז על הצרות שנהיו כשלא שמרו 'שמיטה', (וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בדבריו הנדפסים בראש משניות מסכת שביעית), אבל זה לא הנושא שלנו.

'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו'

הפסוק אומר 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו' (ירמיהו יז ז). שמעתי מראש ישיבת נובהרדוק הגאון רבי בן ציון ברוך זצ"ל שהוא אמר שהפסוק הזה צריך ביאור: בשלמא אם היה כתוב ברוך הגבר אשר בוטח בה', אני מבין, אחד שהוא בוטח בה', שהוא באמת בעל בטחון, מגיע לו כל הברכות האמורות בתורה. אבל לא כך כתוב בפסוק, ברוך הגבר אשר יבטח בה', לשון עתיד, הוא עתיד לבטוח בה', אבל עכשיו הוא עדיין לא בוטח, הוא רק מתעדר להיות בוטח. ואם כן מדוע הפסוק אומר שהוא 'ברוך'? למה הוא ברוך? והוא הסביר הכוונה כך: אפילו מי שהוא עדיין לא הגיע למדרגה של 'בעל בטחון', על שלימותה ועל מתכונתה האמיתית, אבל כיון שהוא רוצה ומשתוקק ושואף ומחנך את עצמו להיות 'בעל בטחון', כבר מעכשיו הוא בגדר 'ברוך', כבר משעה זו הוא מבורך ועומד, כיון שהוא רוצה ושואף לדבר הזה. ברוך הגבר אשר יבטח בה'.

מי שסומך על עצמו הקב"ה נותן לו שייסתדר לבדו

'חובת הלבבות' אומר, אם אדם בוטח בעצמו, הקב"ה אומר לו: 'עלי אתה לא סומך. על מי אתה סומך? על עצמך. ובכן, אני מסלק את עצמי מהתמונה. ממני אתה לא תקבל שום עזרה. אתה תדאג לעצמך!', וכלשון 'חובת הלבבות': "זורק אותו למקרים". וזה האסון

הגדול ביותר שאדם רחוק מה' יתברך, אין לו עזרה ו'סייעתא דשמיא'.
אוי ואבוי לו. צריך לתלות הכל בבורא יתברך. וכל כמה שאדם יותר
סמוך ובטוח בה' יתברך - כך יקבל יותר ויותר.

בטחון בבורא בין בדברים 'גשמיים' ובין בדברים 'רוחניים'
וצריך לדעת: 'אמונה' ו'בטחון' בבורא יתברך, זה לא רק בדברים
'גשמיים', אלא גם בדברים 'רוחניים'. יש בני אדם מתייאשים:
'כבר לי אין תקנה, אני כבר 'אבוד', לא אוכל להשיג מאומה!', אבל זה
לא נכון, כבר מצינו בגמרא (ע"ז י סע"ב, יז סע"א יח סע"א) 'יש קונה עולמו
בשעה אחת', הרי שלפעמים אם אדם משתדל ומתאמץ ורוצה, אפילו
בשעה אחת הוא קונה את עולמו! יש עזרה מן השמים. תבטח בזה.
ולא רק ב'חיים הגשמיים' אלא גם בדברים הרוחניים תבטח ותקבל.

הבטחון הראוי והבטחון הפסול

תמיד אנחנו אומרים, שבכל מידה ומידה יש את המידה האמיתית של
הדבר, ויש מידה 'מזוייפת' ו'פסולה'. יש 'בטחון פסול'. מתי צריך
האדם לא להיות בעל בטחון, (יש מקרים ומציאויות כאלה) - כשהחבר שלך
זקוק לעזרה. הולכים לעזור לו, או שאוספים או שטורחים בשבילו
ובעודו. ואתו אחד קם ואומר: 'מה אתם טורחים בשבילו? אתם לא בעלי
בטחון! הקב"ה ידאג לו ויפרנס אותו!...'. הרבה בני אדם יש להם 'בטחון'
כאשר הבעיות אצל החבר.. כשהוא רואה את השני ב'צער' בגלל איזה
'צרה', הוא אומר לו: 'אל תדאג, תבטח בקב"ה, תהיה בוטח - והכל
יהיה בסדר!'. 'עצות' קל לפזר - אבל אם חלילה העצה מתקרבת אליו
בעצמו, כל הדרשה שלו מתבטלת ואיננה.. יאמרו לו: 'והרי אתה עצמך

דיברת על מעלת רוממות הבטחון שזה מוציא את האדם מכל הדאגות, ואתה בעצמך..', כי בטחון לא נקנה על ידי 'דיבור', זה צריך 'עבודה' ו'חינוך'. וצריך לעבוד על זה, שלא יהיה האדם רק 'נאה דורש', אלא ישתדל להיות גם 'נאה מקיים'. אבל כאשר ה'חבר' שלך צריך עזרה, כאן אל תהיה 'בעל בטחון'. אל תפגין 'בטחון'. כאן תהיה 'בעל חסד'. ותלך ותטרח ותעזור בגופך ובממונך. לא תפטור את עצמך בטענה של 'בטחון', או 'אני מתפלל בשבילך..', ושאר עצות ודברים שלא יעזור ולא יועילו [וראה עוד מעשה בזה מדברי הסבא מנובהרדוק שהובא בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק ו (פרשת וישב תשע"ט, סוף עמוד כג). ע"ש]. על עצמך אתה רשאי, לא על חשבון אחרים. זה 'בטחון פסול'. רבינו יונה ע"ה בספר שערי תשובה (שער ג אות נד, שער ד אות יא, ואגרת התשובה אות טז) מלמד אותנו: אפילו אם אתה לא יכול לעזור ב'כסף' וב'גופך', אתה יכול לעזור ב'עצות', בעצה ובתושיה, אתה יכול 'לקשר' אותו למישהו, לאדם נכבד, שיכול לעזור. יש לך קשרים - תיתן לו את זה. מה שאתה יכול, תטרח ותעשה. שלא יהיה 'בטחון' פסול ומזויף.

הפחד - חוסר אמונה בבורא יתברך

ורבינו הרמח"ל בספרו מסילת ישרים (פרק ט), מבאר גדר הדבר מהו בטחון הראוי ומהו בטחון הפסול. הוא מדבר על ענין הזריזות, ומונה כמה וכמה סיבות לכך שהאדם מתרשל מהזריזות, ואחת מהם היא, "**רוב הפחד וגודל המורא מן הזמן ותולדותיו**", תמיד הוא מפחד מכל דבר, "**פעם יירא מהקור**", 'קר בחוץ', 'אני לא הולך לשיעור כי קר..', 'או' בפעם אחרת, הוא 'ירא מהחום', 'חם מאד, אני יכול לקבל מכת שמש', אסור לצאת מהבית..', "**ופעם מהפגעים, ופעם מן החולאים, ופעם מן הרוח, וכן כל כיוצא בזה**", כל מיני 'תירוצים' ו'פחדים' שאין

להם 'שורש', "הוא הענין שאמר שלמה המלך ע"ה, אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות" (משלי כו יג), אומרים לו: 'תבוא להתפלל, תבוא לשיעור תורה', אומר להם: 'אתם לא יודעים, ברח אריה מגן חיות!.. והוא מסתובב ברחוב, אני מפחד.. זה מקום סכנה!..'. "וכבר גינו החכמים ז"ל את המידה הזו וייחסוה אל החטאים", מי שהוא חוטא הוא שיש לו את ה'פחד', "ומקרא מסייע בעדם, דכתיב פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים" (ישעיהו לג יד), מי שהוא מפחד זה מעיד שיש לו עבירות וחטאים, "עד שאמר אחד מן הגדולים" מחכמי התלמוד "אל תלמידו, בראותו אותו מתפחד, חטאה את!" (ברכות ס:), אתה חוטא, אם אתה מפחד סימן שאתה בעל עבירות, "אלא על זה נאמר בטח בה' ועשה טוב שכן - ארץ ורעה אמונה" (תהלים לו ג).

'עראי בעולם - וקבוע בעבודה!'

ומה היסוד לקנות קנין אמיתי בעבודת ה' יתברך? "כללו של דבר, צריך שישים האדם את עצמו עראי בעולם", בענייני העולם הזה להיות 'עראי', מה שצריך - מספיק. לא יותר. לאכול מהר, ולגמור ולסיים מהר, "וקבוע בעבודה", בעבודת השי"ת. בזה צריך להיות קבוע ותקוע באמיתות. "יתרצה ויסתפק בכל ענייני העולם במה שיזמן לו, ויקח מן הבא בידו, ויהיה רחוק מן המנוחה וקרוב למלאכה ולעמל, ויהיה נכון לבו בטוח בה', ולא יירא מתולדות הזמן ופגעיו".

'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'

שואל ה'מסילת ישרים', "שמא תאמר, הרי מצינו שחייבו חכמים בכל מקום שישמור האדם את עצמו שמירה מעולה ולא ישים עצמו בסכנה, אפילו הוא צדיק ובעל מעשים, ואמרו הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים (כתובות ל סע"א), ומקרא כתוב ונשמרתם מאד לנפשותיכם!

(דברים ד טו). הרי שאין להחליט הבטחון הזה על כל פנים. והתם אמרו, ואפילו לדבר מצוה".

שני סוגי 'יראה' ושני סוגי 'בטחון'

ומתריץ ה'מסילת ישרים', יסוד וכלל גדול, "דע, כי יש יראה ויש יראה", יש סוגים ומהלכים שונים בדבר הזה, "יש יראה ראויה, ויש יראה שוטה", 'יראה' שצריך האדם להיות ירא מהקב"ה, וכנגדה יש יראה של שטות, "יש בטחון, ויש הוללות", מה הגדר ומה הכלל בזה? "כי הנה האדון ברוך הוא", הקב"ה ית"ש, "עשה את האדם בעל שכל נכון וסברא נכוחה", כל אחד ואחד הוא 'בר דעת' וקיבל 'שכל' כדי להשגיח על עצמו, "לשינהג עצמו על דרך טוב וישמר מן הדברים המזיקים אשר נבראו לענוש את הרשעים", אבל מי שלא מתנהג כך, "ומי שירצה שלא ינהג עצמו בדרך החכמה ויפקיר עצמו לסכנות, הנה אין זה בטחון, אלא הוללות". על דבר כזה כבר לא חל גדר 'בטחון'. אדם יגיד: 'אני הולך בין כל החיות והמזיקים, לא יקרה לי כלום.. אני בעל בטחון..!'. אין דבר כזה. "והנה הוא חוטא במה שהוא נגד רצון הבורא יתברך שמו, שרוצה שישמור האדם את עצמו". אתה צריך להשגיח על עצמך. האדם הוא 'מושאל' על עצמו, הוא לא שלו, אדם אין לו קנין בעצמו, הוא לא יכול למכור את ה'אוזן' שלו, זה לא מועיל. אתה קיבלת 'רשות' על עצמך, לטפל בעצמך, להשגיח על עצמך, אסור לך לסכן את עצמך.

'מן הזהירות - שלא תרבה להזהר'

ומוסיף ה'מסילת ישרים' (שם בהמשך), מה היא 'יראה שוטה', "שיהיה האדם רוצה להוסיף שמירות על שמירות, ו'יראה' על 'יראה', ועושה משמרת למשמרתו באופן שיגיע מזה ביטול לתורה ולעבודה", וזה נקרא שכלות, זה יראה שוטה. בדברים שאתה בטוח בהם, בהם תוסיף שמירה על שמירה. כי סתם ריבוי מזיק. 'מן הזהירות - שלא תרבה

להיזהר', כלשון חובת הלבבות (בהקדמת ספרו), כלומר, שחלק מדרכי הזהירות הוא שלא להיות זהיר יותר מדאי. "והכלל להבחין בין שתי היראות, הוא מה שחלקו חכמים ז"ל באמרים (פסחים ח:), היכא דשכיח היזיקא שאני", במקום שמצוי בו היזקא צריך להשגיח יותר, כשהקב"ה שלח את שמואל למשוח את דוד המלך ע"ה, ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני?! (שמואל א טז ב), אם אני אלך ל'בית לחם' למשוח את דוד ל'מלך ישראל' בזמן שאול הוא 'מלך', אין לך 'מורד במלכות' גדול מזה. ולכאורה מה השאלה בזה, הרי הקב"ה שולח אותו, מה יש לו לירא ולפחד?! אומרת הגמרא (פסחים שם): 'היכא דשכיח היזקא שאני'. במקום שמצוי סכנה, צריך האדם להשגיח ולפקח ולדאוג לעצמו. "כי מקום שההיזק מצוי ונודע, יש להישמר. אך מקום שאין ההיזק נודע, אין לירא"י. ה' יהיה בעזרנו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ה. שלא להיות במקום סכנה

ואם ילך למקום סכנה, ולא יקרה לו כלום, הרבה פעמים הוא אוכל את עולמו ואת זכויותיו על ידי זה. מי שעובר ליד 'קיר נטוי', מקום מסוכן, או שעובר ב'רמזור' ב'אור אדום', צריך לדאוג מאד שלא מפסיד ואוכל בזה את זכויותיו השמורות לו לעולם הבא. כי כאשר הוא עובר והולך במקום מסוכן, שואלים בשמים: 'איך הוא עובר במקום סכנה?', ופותחים ובודקים את ה'פנקס' שלו, אם יש לו איזה סמך לזה שהוא הולך למקום סכנה. בודקים את זכויותיו (ר"ה טז:). אדם צריך לירא ולפחד מאד מהדברים הללו.

חידושי תורה לפרשת בהר

א. בענין סמיכות יובל למכירה

ויקרא (כ"ה י'): "וקדשתם את שנת החמשים שנה, וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, יובל הוא תהיה לכם וגו', יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם וגו', בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו, וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו, במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך, במספר שני תבואת ימכר לך".

ומבואר שהתורה סמכה פרשת מכירה לפרשת יובל, וראיתי דבר נכון בספר אור התורה ויקרא (בהוספות דף של"ו): "לפי מדרש רבה פרשת בהר [פל"ג ס"ו] שדרש וכי תמכרו דקאי על הגלות, יש לפרש הסמיכות ליובל, דהיינו מפני שלא שמרו שמיטין ויובלות לכן גלו, כמפורש בהדיא בתורה בויקרא (כ"ו ל"ד) אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה, ואתם בארץ אויביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה כל ימי השמה תשבות, את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה".

סוכה (מ' ב'): "אמר רבי אלעזר אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח. ורבי יוחנן אמר בין דרך מקח בין דרך חילול. מאי טעמא דרבי אלעזר דכתיב בשנת היובל הזאת וגו' וסמך ליה וכי תמכרו ממכר, דרך מקח ולא דרך חילול. ורבי יוחנן מאי טעמא דכתיב כי יובל היא קדש מה קדש בין דרך מקח בין דרך חילול, אף שביעית בין דרך מקח בין דרך חילול. ורבי יוחנן האי כי תמכרו ממכר מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדדבי יוסי בר חנינא דתניא אמר רבי יוסי בר חנינא בוא וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו' אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו ואת כליו שנאמר בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וסמך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגו'. ורבי אלעזר האי קרא דרבי יוחנן מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתניא כי יובל היא קדש מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה", עד כאן הצעת הסוגיא.

ופירש רש"י ז"ל: "וסמך ליה וכי תמכרו ממכר, ודרשינן סמוכין, למימרא דלא שייך בפירות לתפוס קדושת הדמים אלא על ידי ממכר:

שנאמר בשנת היובל הזאת וסמין ליה וכי תמכרו ממכר, ודרשינן סמוכין, שבשביל עונשה של שביעית תבא לידי כך. [ומדברי רש"י ז"ל כאן מתבאר דכשאומר התלמוד "וסמין ליה", היינו שהדבר נלמד על ידי מידת "סמוכין", וכן הוא ביבמות (ד' א') ורש"י שם, וסנהדרין (ע"ב א') ורש"י שם, וערכין (ל' ב'), וכן מפורש בתוספות מנחות (ע"ג א'), ובחידושי הרשב"א בבא קמא (פ"ג א') ע"ש. ודברי רבינו הרא"ש ז"ל בתוספותיו לכתובות (ל"ה א') ע"ש, לא הבנתי, והתוספות בכתובות שם שלא תירצו כדבריו חולקים עליו ע"ש, וגם מכל הנ"ל יוצא לכאורה שלא כדבריו ז"ל, וקצאתי וצע"ע].

והנאון הגדול רבי משה נ' חביב ז"ל בספרו כפות תמרים שם כה כתב: "ורבי יוחנן האי כי תמכרו מאי עביד ליה וכו' וכו', קשה מאי פריך דילמא רבי יוחנן לא דריש סמוכין, דהא פלוגתא דתנאי הוא ביבמות (ד' א') רבנן דרשי סמוכין ורבי יהודה לא דריש סמוכין אלא במשנה תורה. ולזה יש לומר דדוחק לומר דרבי יוחנן אחי דלא כרבנן, דמסתמא כל תנאי ואמוראי דרשי סמוכין" ע"כ.

ועם שאני כדאי כלל, בעניויותי נעלם ממני מעיקרא מה זו קושיא והרי במקומות הרבה מבואר **דרבי יוחנן דורש סמוכין**, וכדלקמיה, ולכן התלמוד כאן היה פשוט לו כן ולכן הקשה קושייתו, ולא משום דמסתמא רבי יוחנן סובר כרבנן כדכתב בכפות תמרים וכו"ל.

הנה עיין ברכות (י' א'): "אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו כתיב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, וכתיב לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה, הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא. אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו, אנן דדרשינן סמוכין לא קשיא לן, **דאמר רבי יוחנן סמוכין מן התורה** מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר, למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג, שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו, אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו, אלא הוה הכא נמי הוה". הרי מפורש שרבי יוחנן דורש סמוכין.

ועוד שם בברכות (ס"ג א'): "אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות וכו', הרי שרבי יוחנן דורש סמוכין, וכן מפורש בכתובות (ל"ב ב') דרבי יוחנן דורש סמוכין ועיין שם בתוספות

ורמב"ן ושיטה מקובצת, וכן מפורש בבא קמא (ק"ו ב') דרבי יוחנן דורש סמוכין עיין ברש"י (שם ד"ה היקשא) ודוק.

ובן מתבאר דרבי יוחנן דורש סמוכין בסנהדרין (צ"ח א') ובשבועות (י"ח ב'), ומצאתי גם מפורש במדרש ויקרא רבה (פט"ו ס"ו): "אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת חלה לפרשת עבודה זרה" וכו', והוא בילקוט שמעוני שם (רמז תקנ"ד, ורמז תשמ"ח) ע"ש.

הרי לנו מבואר באר היטב בהרבה מקומות בתלמוד בבלי ובמדרש שהאמורא רבי יוחנן דורש סמוכין, ואין בזה שום פקפוק ודוק.

והנה בדרשת "סמוכין" מתבאר בדברי מהרש"א ז"ל בבא קמא (צ"ח ב' ד"ה ויקח) דאין לחלק בין סמוכין ב"הלכה" לבין סמוכין ב"אגדה", ומאן דלא דריש סמוכין גם באגדה לא דריש, ולכן לא נמנעתי מלהביא סמוכין אף מדברי אגדה ודוק.

ובס"ד ראיתי דבר מעניין שרבי יוחנן שדורש סמוכין, הולך בזה בשיטת **כל רבותיו** שגם הם דורשים סמוכין, שמצאתי שכל רבותיו של רבי יוחנן דורשים סמוכין כדלקמיה בס"ד, ובודאי רבי יוחנן כרבותיו סובר, כי זה כלל גדול בתורה שהתלמיד סובר כרבו כנודע, והארכתי בזה בכל חיבורי בס"ד.

הנה מצינו לרבו דרבי יוחנן, הוא רבי יהודה הנשיא הוא רבי, שדרש סמוכין כמפורש בבבברכות (ס"ג א'), וכן מפורש בילקוט שמעוני ויקרא (פכ"ג רמז תרמ"ה). וכן רבי ינאי רביה דרבי יוחנן דורש סמוכין כמו בא בילקוט שמעוני במדבר (פרק כ' רמז תשס"ג), וכן מצינו לחזקיה ברבי חייא רביה דרבי יוחנן שדורש סמוכין כמפורש במדרש תנחומא (פרשת נצבים סימן א'), עיין שם. [וחזקיה בשיטת רבו ואביו רבי חייא דדרש סמוכין כמפורש בילקוט שמעוני תהלים (פרק ג' רמז תרכ"ה) ע"ש].

וגם רבו דרבי יוחנן בר קפרא, דורש סמוכין כמפורש בתענית (כ"ו ב') וסנהדרין (ז' ב') ומדרש ויקרא רבה (פכ"ה ס"ח) וככתוב בליקוטים שם (דף רס"ב) ע"ש, וגם רבי יהושע בן לוי רביה דרבי יוחנן דריש סמוכין כמפורש בתענית (כ"ו ב'), וקידושין (ל' א'), ובמדרש ויקרא רבה (פכ"ד ס"ו) והוא בילקוט שמעוני ויקרא (פרק י"ט רמז תר"ב) ע"ש.

וזה שהתנא רבי דהוא רבי יהודה הנשיא, היה רביה דרבי יוחנן מפורש בחולין (נ"ד א' וקל"ז ב'). ורבי ינאי רביה דרבי יוחנן מפורש בבבא בתרא (קנ"ד ב'), ועיין חידושי הרשב"א חולין (נ"ה ב'). וחזקיה רביה דרבי יוחנן כן כתבו במפורש התוספות גיטין (פ"ד ב') ועבודה זרה (נ"ד א') ומפורש בשבת (ק"ב ב'), ועירובין (כ"ד א'). ובר קפרא רביה דרבי יוחנן כן כתבו הרי"ף והרמ"ה בבא בתרא (קנ"ח ב'), ובפסקי הרא"ש (שם), ובפסקיו למסכת עבודה זרה (פ"ב סל"ג). ורבי יהושע בן לוי רביה דרבי יוחנן מפורש בירושלמי עבודה זרה (פ"ה ה"ז) דרבי יוחנן אומר על רבי יהושע בן לוי "יפה למדנו רבי", והרמב"ן ז"ל בחידושו לעירובין (מ"ו א') ובספר הזכות שלו יבמות (מ"א א') כתב שהטעם דהלכה כרבי יהושע בן לוי לגבי רבי יוחנן משום שהיה רבי יהושע בן לוי רבו דרבי יוחנן ע"ש, וכן כתב גם בשו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן קנ"ד), ומסתייעים דבריהם מדברי הירושלמי הזה, ונתבאר במקומו בס"ד.

מכל מה שהבאתי לעיל בס"ד מתבאר באר היטב דהאמורא רבי יוחנן דורש סמוכין, ולכן בענייני לא הבנתי דברי הגאון בעל כפות תמרים ז"ל, ולא ידעתי מדוע לא הזכיר לכל האמור, וצ"ב. [גם מה שכתב בכפות תמרים שם: "דמסתמא כל תנאי ואמוראי דרשי סמוכין" לענ"ד צ"ב וכתבתי במקומו בס"ד].

ובספר קרן אורה נדרים (ל"ב א') כתב בפשיטות דרבי יוחנן דריש סמוכין ולא הביא שום ראיה ע"ש, ובודאי סמך על מה שהבאתי, ועיין גם בספר חידושי הרג"ת (דמ"ח ע"ב) ודוק. ולא ידעתי מדוע בספר היקר מלא הרועים (ערך סמוכין) כתב שרבי יוחנן דורש סמוכין וציין רק לההיא דסוכה ולא הביא לכל הנ"ל, וגם לא הזכיר לשום אחד מרבותיו דרבי יוחנן שהבאתי לעיל דדריש סמוכין.

ברכות (כ"א ב'): "אפילו למאן דאמר דלא דרשינן סמוכין במשנה תורה דריש", והגאון מהר"צ חיות ז"ל בהגהותיו שם כתב להסביר: "טעם הדבר כי בגיטין (ס' סע"א) נחלקו אם תורה מגילה מגילה ניתנה, או תורה חתומה ניתנה, ואם כן לרבי יוחנן דמגילה מגילה ניתנה, שוב אין שייך לדרוש סמוכין, אחר שלא נאמרו מפי השי"ת בפעם אחת, שהרי התורה ניתנה לפרקים עד כלות ארבעים שנה, וזה שייך בארבעה ספרים אבל משנה תורה נאמר ביחד מאת ה', ומפני זה שוב דרשינן סמוכין",

והגאון מהר"צ חיות ז"ל חזר וכתב כן גם בהגהותיו ליבמות (ד' א') עיין שם.

ועם שדפח"ח, לפי האמור הדברים תמוהים טובא, שהרי רבי יוחנן האומר מגילה מגילה ניתנה, ואף על פי כן הוא סובר דדרשינן סמוכין בכל התורה כנ"ל וצ"ע.

ומצאתי בספר שיטה מקובצת ברכות שם שכה כתב: "אפילו מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה כולה במשנה תורה דריש. טעמא משום דמשנה תורה דברי משה הן, ואף על פי שכולן נאמרו מפי הגבורה, מכל מקום כיון שכבר נאמרו תחילה בסידור אחר, ועכשיו חוזר ואומר בסידור אחר, ודאי כשסומך הדברים זה לזה לדרשא נסמכו, כיון שאינם סדורין בסידור ראשון", ועיין בדברי הרב המאירי ז"ל יבמות (ד' ב'), ובדברי הראב"ן ז"ל (סימן ד') שהובאו בהגהות מהר"ב רנשבורג ז"ל יבמות (ד' א'), ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סימן רי"ג), ועוד שם ח"ג (סימן ר"צ), ואכמ"ל.

ולכן גם פלא בעיני מה שהעלה מפלפולו בשו"ת גבעת הלבונה או"ח (סימן ו' אות ה' ד"ה ולכן) דרבי יוחנן סובר כרבי יהודה דלא דרשינן סמוכין ע"ש, ולא ראה לכל המקומות שהבאתי בס"ד שמפורש דרבי יוחנן דריש סמוכין וצ"ע.

ובעיקר דברי הגאון גבעת הלבונה ז"ל - קדמו בהגהות מהר"צ חיות לברכות ויבמות הנ"ל, וכבר כתבתי שלענ"ד הדברים צ"ע. [ומה שהעיר בגבעת הלבונה שם על דברי רש"י ז"ל ביבמות (ק"ו ב') שכתב דקיימא לן תורה חתומה ניתנה וכתב "והיא הערה עצומה ולא ראיתי מי שהעיר בזה" - הנה כבר עמדו בזה הגאון שאגת אריה ז"ל בספרו גבורת ארי יומא (ל"ז ב'), ובספר ערוך לנר יבמות שם על אתר וקדמו בכל ע"ש].
ומה שרצה לומר בגבעת הלבונה שריש לקיש דורש סמוכין - היה לו להזכיר שכבר כתב כן הרמב"ן ז"ל בחידושיו לבבא בתרא (י"ד א') דריש לקיש דורש סמוכין ע"ש, ובס"ד במקום אחר כתבתי לסייע הדברים שריש לקיש דורש סמוכין מדברי המדרש בראשית רבה (ספלי"ד סט"ו) ושם בפירוש מהרז"ו ורש"ש ועץ יוסף, ועוד במדרש שם (פס"ט ס"ה) ובפירוש מהרז"ו, ועיין מדרש תנחומא (פרשת ויקהל ס"ז) ושם בפירוש עץ יוסף ע"ש.
[וצל"ע מה שרצה לומר בספר דברי שלמה (גוטמן סימן ע"ב דף ר"ג ע"ב) דריש לקיש לא דריש סמוכין ע"ש].

ועתה בשעת ההדפסה ממש מצאתי לגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בספרו שו"ת זכר יהוסף מאמר תהלוכות האגדות (ר"פ ל"ב) שהביא דברי הגהות מהר"צ חיות יבמות (ד' א') הנ"ל והעיר מההיא דסוכה (מ' ב') דמבואר דרבי יוחנן דריש סמוכין, וזה סותר מכל וכל יסוד דברי מהר"צ חיות ז"ל כנ"ל, וכתב: "מכל מקום ניחא ליה לשנויי ברווחא לכדברי יוסי בר חנינא דלא תיקשי על אוקימתא זו לכולי עלמא, ורק דנקט רבי יוחנן דמפורש כן לדידיה בין בדרך מקח בין בדרך חילול" עכ"ל.

ותמה אני על עצמי דאף דניהב ליה כל ידידיה מה שהוא דחוק לענ"ד, ונתיישב בזה ההיא דסוכה ומה נעשה בכל שאר המקומות הרבים שמבואר להדיא דרבי יוחנן דריש סמוכין וכדכתיבנא בס"ד, ומדוע הגאון זכר יהוסף ז"ל לא זכרם כלל וניחא ליה יסוד הנ"ל, וצ"ע.

ב. בענין ישראל יזכו לגאולת עולם גם כשלא יהיו ראויים

ויקרא (כ"ה כ"ח): "ואם לא מצאה ידו די השיב לו, והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היובל ויצא ביובל ושב לאחזתו".

ורבינו חיים נ' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שם כה כתב: "ואומרו ואם לא מצאה ידו די השיב, פירוש ואם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש, ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל, שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא ביובל ושב לאחזתו, כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו".

והנה מה שכתב: "כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו", עיינתי בספר סגולת משה וספר נר למאור ולא ראיתי שגילו וחשפו מקור דבריו אלו, ובס"ד לענ"ד נראה שמקור הדברים במדרש פסיקתא דרב כהנא (פ"ה ס"ז): "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר קול דודי הנה זה בא, זה משה, בשעה שבא משה ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין,

אמרו לו רבינו משה היאך אנחנו נגאלין, לא כך אמר הקב"ה לאבינו אברהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והלא אין בידינו אלא מאתים ועשר, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות מדלג על הקיצים ועל החשבונות ועל העיבורים, ובחדש הזה אתם נגאלין החדש הזה לכם ראש חדשים.

ורבי נחמיה אמר קול דודי הנה זה בא, דודי זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין, אמרו לו רבינו משה היאך אנחנו נגאלין וארץ מצרים מלאה מטנופת עבודה זרה שלנו, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודה זרה שלכם, אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, ואין הרים אלא בתי עבודה זרה היך מה דאת אומר על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו (הושע ד' י"ג), ורבנן אמרי קול דודי הנה זה בא זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו רבינו משה היאך אנחנו נגאלין ואין בידינו מעשים טובים, אמר להן הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים, ובמי הוא מביט בצדיקים שבכם, כגון עמרם ובית דינו, ואין הרים וגבעות אלא בתי דינין, היך מה דאת אמר אלכה וירדתי אל ההרים, ומפסיקתא דרב כהנא זו הובא כן גם במדרש שיר השירים רבה (פ"ב סכ"א וסכ"ב), ופסיקתא רבתי (פרשה ט"ו) עיין שם.

ואתנא כסברת רבי יוחנן במסכת סנהדרין (צ"ח א'): "אמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או **כולו חייב**, בדור שכולו זכאי דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ, בדור שכולו חייב דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, וכתיב למעני אעשה", ועיין לרבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו צפית לישועה, וגוף הענין נתבאר במקומו בס"ד.

ג. בענין לא תעבוד בו עבודת עבד

ויקרא (כ"ה ט"ל): "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבודת עבד וגו', לא ימכרו ממכרת עבד וגו', לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך".

ומפורש ששלוש אזהרות הזהירה כאן התורה גבי עבד עברי, האזהרה הראשונה "לא תעבוד בו עבודת עבד", דהיינו עבודה של גנאי שניכר ממנה שהוא עבד, כדפירש רש"י ז"ל, והשוה לדברי התרגום המיוחס ליונתן שם: "לא תפלו ביה כנמוסי פולחנות עבדיא", וכיוצא בזה כתב בספר החינוך (מצוה שד"מ): "שלא נעבוד בעבד עברי עבודה שיש בה בזיון גדול והכנעה כדרך לעבוד כן בעבד עברי", ורבי יוסף בכור שור ז"ל בפירושו לתורה שם: "כתב לא תעבוד בו עבודת עבד, עבודה מבוזה כגון לנקות הרפת וכיוצא בזה" ודוק.

האזהרה השניה שהזהירה התורה כאן היא "לא ימכרונו ממכרת עבד", דהיינו שלא למכור עבד עברי בהכרזה ושלא יעמידנו על אבן המקח, כדפירש רש"י שם, וכן הוא בספר החינוך (מצוה שמ"ה) ושאר מפרשים.

והאזהרה השלישית האמורה כאן בעבד עברי היא "לא תרדה בו בפרך", דהיינו שלא יעבוד בעבד עברי עבודה שלא לצורך כדי לענותו [רש"י], וכן עבודה שאין לה קצבה [רמב"ם וחינוך], ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ו סימן ל"ד - סימן מ' בענין לאו זה דלא תרדה בו בפרך עיין שם וצ"ב.

ולפיכך בעניותי לא זכיתי להבין דברות קדשו של רבינו הרשב"ם ז"ל שם (פסוק ט"ל) שכה כתב: "לא תעבוד בו עבודת עבד, לרדותו בפרך כעבד כנעני" עכ"ל. והרי דבר זה שלא לרדותו בפרך נאמר שם בסמוך בהדיא לא תרדה בו בפרך וכנ"ל, ולדידיה דהרשב"ם ז"ל תרתי למה לי, ותו למה התורה הוציאה דין זה בשתי לשונות "לא תעבוד בו עבודת עבד", וכן "לא תרדה בו בפרך" וצ"ב.

ובאן לא יועיל לנו התירוץ שדרכו של הרשב"ם ז"ל לפרש לפי פשוטו ולא כדרשות חז"ל, שכאן גם לפי פשוטו הדבר צ"ב כנ"ל.

עוד דע שראיתי לרבינו הסמ"ק ז"ל (סימן רע"ו) שמנה רק ללאו שלא ימכרונו עבודת עבד ותו לא, אבל לא מנה ללאו דלא תעבוד בו עבודת עבד, ולא ללאו דלא ירדה בו בפרך וצ"ע, וכתבתי כל זה למזכרת עד שנעייין במפרשים, ובפרט בדברי הגרי"פ פרלא ז"ל וכעת אינם תחת ידי.

ד. בענין עבד כנעני

סיון תשס"ג.

ויקרא (כ"ה מ"ד): "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה: וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה: והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו".

ופירש רש"י ז"ל: "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך, ואם תאמר אם כן במה אשתמש, בעבדי איני מושל. בשבעה אומות איני נוחל, שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה, אלא מי ישמשני, מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים, אשר סביבתיכם, ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה".

ובקובץ התורני "אור ישראל" מאנסי סיון תשס"ג (גליון ל"ב דף קמ"ב) עמד חכם אחד הי"ו בתמיה וכה כתב: "על הפסוק ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם, פירש רש"י ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה ע"כ, ולכאורה יש להעיר למה נקרא תמיד עבד "כנעני", הלא כנעני לא יכול להיות עבד, כי הרי נאמר בו לא כל נשמה וצ"ע", עד כאן דברי החכם המקשה הי"ו.

ובמכתב ששלחתי למערכת אז, [נדפס בקובץ אור ישראל גליון ל"ג דקמ"ו ע"ב] כתבתי שהחכם הנ"ל לפי שעה לא ראה דברי רש"י ז"ל עצמו במסכת קידושין (כ"ב ב' ד"ה שדה) שכתב: "וכל הגוים כנענים משומכר לעבד, שכל עבדים נקראין על שם כנען, משום דכתיב בו עבד עבדים" עכ"ל, ובזה אתי שפיר דברי רש"י ז"ל בפירושו לתורה כמובן.

ואכן בחידושי מהר"י בירב לקידושין שם מבאר כוונת רש"י כנ"ל: "ואיכא למידק האיך מותר לקנות עבד כנעני, והכתיב לא תחיה כל נשמה, הרגיש רש"י בקושיא ואמר דכנעני לאו דווקא, דכל האומות נמי מיקרי כנענים" עכ"ל.

וכבר מבואר כן לחד מן קמאי ז"ל בספר שיטה לא נודע למי שם: "עבד כנעני פירושו גוי אחד משאר האומות - חוץ משבעה עממין - שמכר

עצמו לישראל, או שנשבה וקנאו ישראל, וקראו כנעני על שם שנקרא כנען עבד דכתיב ארור כנען עבד עבדים", וזה כפירוש רש"י ז"ל ודוק.

ועוד הוספתי במכתבי שם שיש לפרש עבד כנעני כפשוטו, דהיינו שהוא כנעני ממש, ולא קשיא הקושיא הנ"ל שהרי על הכנענים נאמר לא תחיה כל נשמה, והוא לפי דעת הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכים (פ"ו ה"א) שכתב: "אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום, אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה, שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, אם השלימו וקבלו שבע מצוות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה, והרי הן למס שנאמר יהיו לך למס ועבדוך, קבלו עליהן המס ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות ולא קבלו המס, אין שומעין להם עד שיקבלו שניהם וכו', ואם לא השלימו או שהשלימו ולא קבלו שבע מצוות עושין עמהם מלחמה, והורגין כל הזכרים הגדולים ובוזזין כל ממונם וטפם ואין הורגין אשה ולא קטן שנאמר והנשים והטף זה טף של זכרים, במה דברים אמורים במלחמת הרשות שהוא עם שאר האומות אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה", ועיין בהשגות הראב"ד שם ובדברי נושאי כלי הרמב"ם שם.

ומבואר באר היטב שגם עם עמלק ושבעה עממים פותחין לשלום, ואם השלימו לפי התנאים דלעיל, אין הורגים אותם והרי הם עבדים, ולפי שיטת הרמב"ם ז"ל הזו נמצא שיש עבד כנעני ממש, והדברים כפשטן ודוק.

ועבשיו רואה אני שכבר כתב כן רבינו המאירי ז"ל קידושין שם: "אמר המאירי עבד כנעני והוא כל עבד שמשאר אומות שכולן מיוחסות דרך השאלה על שם כנעניים, ולא דוקא כנעני, ומכאן ואילך אין צורך למה שנתחבטו רבים בכנעני היאך אפשר לקיימו והלא משבעה עממין הוא ובכלל לא תחיה כל נשמה, ולא עוד שאף בכנעני דוקא אתה יכול לפרשה, באותו שהשלימו וקיבלו שבע מצוות, שבכל עממין שבעולם - חוץ מעמון ומואב שנאמר בהם לא תדרוש שלומם וטובתם - כשנלחמין עמהם קוראין להם לשלום תחילה, אם ישלימו ויקבלו שבע מצוות משאירין אותם והיו למס ולשיעבוד ואין הורגין מהם אפילו נפש אחת אפילו היו משבעה עממין, ואם לא השלימו או שלא רצו לקבל שבע מצוות נלחמים בהם והורגין כל זכר שבהם ומשאירין הנשים והטף בשאר אומות, וכן בעמון

ומואב אף בלא קריאת שלום אם לא השלימו תחילה מאליהם, אבל בשבעה עממין ובעמלקים כל שלא השלימו או שהשלימו ולא רצו לקבל שבע מצות הורגין את הכל, ועל זו נאמר לא תחיה כל נשמה וכו', ומכל מקום למדנו שאף בכנעני גמור יש מהם שאינם בכלל לא תחיה ומכל מקום עממין אלו כבר אבד זכרן ואתה יכול לפרשה בשאר אומות על הדרך שכתבנו תחילה", ועוד עיין לרבינו המאירי ז"ל סוטה (ל"ו א') עיין שם.

חרי שרבינו המאירי ז"ל פתח דעבד כנעני לאו דוקא ואינו אלא דרך השאלה והיא שיטת רש"י ז"ל, ואחר כך פירש שכנעני דוקא ובהשלימו וכשיטת הרמב"ם ז"ל, וזה כדכתיבנא בס"ד. [וזה לשון רבינו החזקוני ז"ל בראשית (ט' כ"ה): "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, שלא על ידי מלחמה, אבל על ידי מלחמה לא תחיה כל נשמה", ודוק היטב].

ורש"י ז"ל חלוק על הרמב"ם ז"ל וסבירא ליה שבשבעה עממים אין דין לקרוא להם לשלום, וכמפורש לו בפירושו לתורה דברים (כ' י') ועיין בארוכה בדברי הרמב"ם ז"ל שם, ודעת רש"י כראב"ד ז"ל, ולכך היה רש"י ז"ל מוכרח לפרש עבד כנעני לאו דוקא, ועיין היטב בדברי הרב המאירי ז"ל סוטה שם ובארוכה בלחם משנה על הרמב"ם שם ודוק. [וכבר הראיתי בס"ד במקומות הרבה שהראב"ד מפרש כרש"י וכך שיטתו, עיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן י"ד), ובס"ד שם בגליון הוספתי עוד ממקומות הרבה שהראב"ד כרש"י ז"ל].

ה. בענין שלא עשני עבד עבד עברי או כנעני

י' אייר תשנ"ח.

ויקרא (כ"ה מ"ו): "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך".

ובתב החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בספרו שערי תשובה (ש"ג אות ס'): "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך לא ישתעבד אדם בחבריו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה, אלא לרצונם ותועלתם, ואפילו להחם צפחת

מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם, אבל אדם שאינו נוהג כשורה מתר לצוותו לכל אשר יחפץ".

ובן העתיק חד מן קמאי תלמיד הרא"ש ז"ל בספרו ארחות צדיקים (השער השמיני שער האכזריות): "ואם אתה איש ירא ואימתך מוטלת על הבריות, ומה שתצוה עליהם יראים להשיב פניך, היזהר בך מאד שלא להכביד עליהם המשא, ואפילו להחם צפחת המים, או לצאת בשליחות אל רחוב העיר לקנות רק ככר לחם. ועל זה נאמר בתורה: "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך", ובזה הוזהרנו שלא יעבוד אדם בחבירו עבודה קשה, ולא יצוה עליו אלא דבר שעושה ברצונו ומדעתו". [וכבר כתבנו במקומו שמחבר ספר ארחות צדיקים השתית חיבורו במקומות הרבה על דברות רבינו יונה גירונדי ז"ל בספר שערי תשובה, וממנו חפר ואכל הרבה, עם שאינו מזכירו להדיא ואכמ"ל].

ומצאתי דבר חידוש בדברי חד מן תקיפי קמאי, מר ניהו רבה רבינו יהודה ב"ר יקר ז"ל, רביה דרבינו הרמב"ן ז"ל, בספר פירושיו על התפילה ח"ב (בביאור ברכת השחר דף כ"א) שביאר ברכת שלא עשאני עבד: "ואפילו עבד ישראל, לפי שאינו ברשותו לקיים המצוות כראוי, שהם כל היום מכבידין עליו לעשות מלאכתו" עכ"ל.

ובעניו איני מבין איך יתכן כגון דא, אין צריך לומר שאסור לעבוד בעבד עברי עבודת פרך, וגדרה לימדנו הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבדים (פ"א ה"ו): "כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך, ואיזו היא עבודת פרך זו עבודה שאין לה קצבה, ועבודה שאינו צריך לה, אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל, מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עדור תחת הגפנים עד שאבוא, שהרי לא נתן לו קצבה, אלא יאמר לו עדור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני, וכן לא יאמר לו חפור מקום זה והוא אינו צריך לו, ואפילו להחם לו כוס של חמין או להצן ואינו צריך לו אסור, ועובר עליו בלא תעשה, שנאמר לא תרדה בו בפרך, הא אינו עושה לו אלא דבר קצוב שהוא צריך לו" ע"ש.

אלא אף אם נאמר שאין האדון מעביד לעבדו העברי בפרך, מכל מקום איך יתכן שיכביד עבודתו על עבדו הישראלי בשיעור כזה שאין נותן לו לקיים המצוות, ומי התיר כהאי גוונא, והרי עבד עברי חייב בכל המצוות כולן זולת מה שהותר בשפחה.

ועיין בספר רבי דוד אבודרהם ז"ל (סדר ברכות השחר דף מ"א): "ומברך אדם בכל יום שלש ברכות, הראשונה שלא עשני גוי, מפני שאין הגוים כלום לפניו שנאמר כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו. והשניה שלא עשני עבד, מפני שאין העבד מצווה במצוות עשה שהזמן גרמא, ועוד שאין לו זכות אבות שלא עמדו אבותיו על הר סיני, ועוד שאין מאמינים בו דמרב עבדים מרבה גזל, ועוד שאסור לישא בת ישראל וקרוב לגוי. נשאל הרמ"ה אם גר יכול לברך שלא עשני גוי, ושבויה שלא עשני עבד, והשיב כך ראינו שאין הברכה אלא על תחילת ברייתו של אדם, לפיכך אין הגר מברך שלא עשני גוי אלא כל זמן שהורתו ולידתו בקדושה, אבל השבויה מברך שלא עשני עבד שלא תקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה, אלא מפני שאין העבד חייב במצות כישראל ואינו ראוי לבא בקהל, ופסול לכמה דברים", ועיין בדברי מרן ז"ל בבית יוסף או"ח (סימן מ"ו) עיין שם. הרי שרבותינו הקדמונים ז"ל ביארו ברכת שלא עשני עבד על עבד כנעני, ולא על עבד עברי כאשר פירש רבינו יהודה ב"ר יקר ז"ל, ובודאי מהטעם שכתבנו, והדבר צ"ב ואקצר.

ובני אהובי יקירי חו"ב רבי עמנואל שליט"א כה כתב אלי: "לענ"ד לא קשיא, דהא רבי יהודה בר יקר ז"ל לא כתב עבד עברי, אלא כתב עבד ישראל, ונראה כוונתו דהיינו עבד ישראל שהאדון שלו גוי, שנשתעבד אצלו, וזה כוונתו שהם כל היום מכבידין עליו וכו', ובזה לא קשיא שהלא אסור לעבוד בו בפרך.

ובוונתו ז"ל לומר רבותא, דאין צריך לומר שמברך על כך שאינו עבד "כנעני" שחייב במצוות רק כאשר וכו', אלא עוד נכלל בברכה זו שבח להשי"ת על כך שאינו עבד ישראל אצל גוי, שאף על פי ש"מחוייב" בכל המצוות ככל ישראל, מכל מקום אין "יכול" לקיימם כראוי, וזה השבח להשי"ת שגם עבד כזה לא עשאו, ודוק". עד כאן דבריו הי"ו, ועיין.